

อพยยัตถิต

ตัทธิตนี้มีปัจจัย ๒ ตัว ถา ถัม สำหรับลงหลังศัพท์นามแทน
ปการ ศัพท์

ถา ปัจจัย

เตน ปกาเรน ตถา (โดยประการนั้น)
เยน ปกาเรน ยถา (โดยประการใด)
สพฺเพน ปกาเรน สพฺพถา (โดยประการทั้งปวง)
อญฺเณน ปกาเรน อญฺญถา (โดยประการอื่น)
อิตรเณน ปกาเรน อิตรถา (โดยประการนอกนี้)
อุภฺเณน ปกาเรน อุภฺยถา (โดยประการทั้งสอง)

ถัม ปัจจัย

เกน ปกาเรน กถัม (อย่างไร)
อຍံ ปกาโร อิตถัม (ประการนี้)

ปัจจัยพิเศษ คือ กฺขตฺตฺ, ชฺช, ชฺชฺ, ตน

กฺขตฺตฺ ปัจจัย ลงหลังสังขยา แทนความหมายของ วาร ศัพท์

เช่น เอกสฺมี วาเร เอกกฺขตฺตฺ (ในวาระ หนึ่ง ชื่อว่า ครั้งหนึ่ง)

ทฺวิสฺ วาเรสฺ ทฺวิกฺขตฺตฺ (ในวาระ ท. สอง ชื่อว่า สองครั้ง)

ชฺช ชฺชฺ ปัจจัย ใช้แทน ทิวส ศัพท์

เช่น อิมสฺมี ทิวเส อชฺช (ในวันนี้)

อปรสฺมี ทิวเส อปรชฺช (ในวันอื่นอีก)

ตน ปัจจัย ใช้แทน ภา ศัพท์

เช่น อชฺช ภา อชฺชตน์ (อันมีในวันนี้)

เสว ภา สุวตน์ (อันมีในวันพรุ่ง)

ปุเร ภา ปุราตน์ (อันมีในก่อน)

หิโย ภา หิยตฺตน์ (อันมีในวันวาน)

หิโย ภา หิยตฺตนี (อันมีในวันวาน)

สรุปปัจจัยในสามัณฑัตถิต ๑๓ คือ

๑. โคตตัตถิตมีปัจจัย ๙ ตัว คือ ณ, ฌายน, ฌาน, ฌยย, ฌิ, ฌิก, ฌว, ฌร ใช้แทน โคตต หรือ อปฺจ ศัพท์

๒. ตรตยาทิตัตถิตมีปัจจัย ๑ ตัว คือ ฌิก ปัจจัย ใช้แทน ตรติ เป็นต้น

๓. รากาทิตัตถิตมีปัจจัย ๑ ตัว คือ ณ ปัจจัย ใช้แทน ราก ศัพท์ เป็นต้น

๔. ชาตาทิตัตถิตมีปัจจัย ๓ ตัว คือ อิม, อिय, กिय ใช้แทน ชาต ศัพท์ เป็นต้น

๕. สมุหัตถิตมีปัจจัย ๓ ตัว คือ กณ, ณ, ตา ปัจจัย ใช้แทน สมุห ศัพท์

๖. ฌานัตถิตมีปัจจัย ๒ ตัว คือ อिय, เอยย ปัจจัย ใช้แทน ฌาน ศัพท์ เป็นต้น

๗. พหุลัตถิตมีปัจจัย ๑ ตัว คือ อาลฺุ ปัจจัย ใช้แทน ปกติ หรือ พหุล ศัพท์

๘. เสฏฺฐัตถิตมีปัจจัย ๕ ตัว คือ ตร, ตม, อียิสฺสก, อिय, อิกฺจ เป็นต้น

เครื่องหมายคุณนามชั้นวิเสส และชั้นอิติวิเสส

๙. ตทสสัตถิตัทธิตมีปัจจัย ๙ ตัว คือ วิ, ส, สี, อิก, อี, ร, วนตุ, มนตุ, ณ ใช้แทน อตถิ ศัพท์

๑๐. ปกตัทธิตมีปัจจัย ๑ ตัว คือ มย ปัจจัย ใช้แทน ปกต, วิการ ศัพท์ ทานมย

๑๑. ปุรณตัทธิตมีปัจจัย ๕ ตัว คือ ตिय, ถ, จ, ม, อี ลงหลังปกตีสังขยา

๑๒. สังขยาตัทธิตมีปัจจัย ๑ ตัว คือ ก ปัจจัย ใช้แทน ปริมาณศัพท์

๑๓. วิภาคตัทธิตมีปัจจัย ๒ ตัว คือ ธา โส ปัจจัย ลงในอรรถแห่งตติยาวิภัติ แปลว่า โดย...

๑๔. ภาวตัทธิตมีปัจจัย ๖ ตัว คือ ตต, ญย, ตตน, ตา, ณ, กณ ใช้แทน ภาว ศัพท์

๑๕. อพยยตัทธิตมีปัจจัย ๒ ตัว คือ ถา, ถ ปัจจัย ใช้แทนปการศัพท์

แบบฝึกหัดท้ายบท

๑. ตรตยาทิตัทธิต อะไรบ้าง?
๒. ซาตาทิตัทธิตมีปัจจัยกี่ตัว อะไรบ้าง?
๓. ตทสสัตถิตัทธิตมีปัจจัยกี่ตัว อะไรบ้าง?
๔. ปุรณตัทธิตมีปัจจัยกี่ตัว อะไรบ้าง?
๕. ภาวตัทธิตมีปัจจัยเท่าไร อะไรบ้าง?